

De kristallen bol der economen

H. van Ees en J.H. Garretsen*

Begin dit jaar verscheen *The Economic Journal* met een speciaal nummer waarin vooraanstaande economen hun mening geven over de komende honderd jaar economische wetenschap. Zij verwachten dat economische integratie en duurzame groei in de economische analyse een grotere rol gaan spelen. Om de gedragingen van economische subjecten te kunnen analyseren zal de aandacht zich verschuiven van evenwichtsmodellen naar speltheorie en simulatiestudies.

Het karakter van de economische wetenschap zal in de komende decennia belangrijk veranderen. Steeds meer zullen de sociale wetenschappen haasje-over spelen. Het axiomatische denken is op zijn retour. De deductieve methode heeft de langste tijd gehad. De econoom van morgen richt zich op alle facetten van het economisch handelen, bij voorkeur door middel van simulatiestudies of gecontroleerde experimenten. Van de econometrie valt in dit verband geen bijdrage van belang meer te verwachten of het moet van panelstudies komen. Hetzelfde geldt voor de algemene evenwichtstheorie. Het perfectioneren van dit universele raamwerk kan tot de nutteloze bezigheden van de huidige generatie economische onderzoekers worden gerekend. Deze onderzoekers zullen zich overigens nog maar ten dele in zijn toekomstige collegae herkennen. De gememoreerde interdisciplinariteit maakt 'teamwork' noodzakelijk. Economische onderzoekers zullen vogels van diverse pluimage zijn. Een bijkomend gevolg is dat de scheiding tussen onderwijs en onderzoek alleen maar groter zal worden en dat onderzoeksinstituten een zonnige toekomst tegemoet gaan.

Zie hier het opmerkelijke (en door ons wat gechargeerde) resultaat van een initiatief van John Hey, eindredacteur van *The Economic Journal*. Ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van dit vooraanstaande wetenschappelijke tijdschrift verzocht hij een select gezelschap economen hun gedachten over 'the next hundred years' op schrift te stellen. Deze bijdragen zijn verschenen in een speciaal nummer van *The Economic Journal* (jg. 101, nr. 1, januari 1991). Het verzamelde materiaal rechtvaardigt een nadere beschouwing, zowel vanwege de naam en faam van de deelnemers aan het project en als door de veelal prikkelende inhoud van het gebodene. Het doel van dit artikel is na te gaan in hoeverre de jubileumuitgave van *The Economic Journal* een nieuw onderzoeksprogramma biedt.

De visie op het heden

Uit de lijst van auteurs die in het project hebben geparticipeerd blijkt dat de belangrijkste deelgebieden van de economie in het gezelschap zijn vertegenwoordigd¹. Indachtig het risico van een te verregaande generalisatie, kan worden vermeld dat de

groep onder andere, micro-economen (Baumol, Fishburn, Stiglitz), macro-economen (Friedman, Turnovsky), wiskundig economen (Hahn, Morishima), een econometrist (Johnston), arbeidseconomen (Oswald en Pencavel), een institutioneel econoom (Galbraith), een bedrijfseconoom (Kay), industriële economen (onder andere Schmalensee), een public choice-econoom (Buchanan) en speltheoretici (onder andere Roth) omvat. Het valt op dat een methodoloog in het rijtje ontbreekt. Verder weerspiegelt het gezelschap de voorkeur voor een econoom die met gezag maar ook met een zekere distantie over de ontwikkelingen binnen zijn specialisme kan schrijven. 'Extreme' stromingen zijn niet vertegenwoordigd. Zo ontbreken de post-keynesianen, de neo-Oostenrijkers en de nieuw-klassieken. Desalniettemin is Hey er in geslaagd een redelijk representatieve dwarsdoorsnede van het (universitaire) economenvolk te verzamelen, zodat mag worden verwacht dat de verkondigde opvattingen voor een belangrijk deel door de collegae in de verschillende subdisciplines zullen worden gedeeld. Net als voor een willekeurig ander goed worden volgens Schmalensee de huidige en toekomstige ontwikkelingen op de markt van economisch onderzoek bepaald door vraag en aanbod (EJ, blz. 115-121). De vraag bestaat volgens hem uit twee gedeelten. In de eerste plaats is er een vraag van buiten de economische wetenschap naar antwoorden op economische problemen. Deze vraag wordt in belangrijke mate bepaald door exogene factoren. Zo zorgde de oliecrisis van 1973 middels de doorbraak van de 'supply-siders' voor een omwenteling in het denken over de effectiviteit van het macro-economische beleid. In *The Economic Journal* wordt door verschillende auteurs (o.a. Buchanan, Malinvaud, en

* De auteurs zijn verbonden aan de vakgroep algemene economie van de Rijksuniversiteit Groningen. Zij zijn Jan Pen erkentelijk voor zijn uitvoerige commentaar.

1. De volgende economen hebben een bijdrage geleverd W.J. Baumol, J. Bhagwati, J.M. Buchanan, P. Dasgupta, P.C. Fishburn, M. Friedman, J.K. Galbraith, F. Hahn, J. Johnston, J.A. Kay, E. Malinvaud, M. Morishima, A.J. Oswald, J. Pencavel, C.R. Plott, A. Robinson, A.E. Roth, R. Schmalensee, N. Stern, J.E. Stiglitz, S.J. Turnovsky, en J. Wiseman.

Galbraith) gewezen op de toenemende aandacht voor ecologische factoren en de gevolgen van economische integratie. Ongetwijfeld zullen de ingrijpende gebeurtenissen in Oost-Europa en Europa 1992 van grote invloed zijn op de theorievorming in het heden en de onmiddellijke toekomst. De toenemende integratie van de wereldeconomie zorgt overigens voor een aardige tegenstelling. Bhagwati meent dat het belang van internationale handelstheorieën en 'open economy macroeconomics' zal toenemen in de toekomst. Turnovsky daarentegen gaat een stap verder en meent dat de toekomstige wereldeconomie kan worden geanalyseerd met het model van een gesloten economie. Het zal duidelijk zijn dat de verwachte tempo van de economische integratie ten grondslag ligt aan dit verschil van inzicht.

In de tweede plaats is er de 'interne agenda' van de economische wetenschap, met andere woorden welke zaken binnen het vakgebied vragen volgens de deskundigen zelf dringend om een oplossing. Het gaat dan met name om de geconstateerde onvolkomenheden in het eigenhandig ontwikkelde theoretische bouwwerk. Het aanbod op de markt van economisch onderzoek bestaat uit de verschillende methoden en technieken. Uit de confrontatie van vraag en aanbod naar een economisch onderzoek volgt uiteindelijk de waardering van de verhandelde waar. Het valt onmiddellijk op dat er geen sprake is van een volkomen markt. De economische wetenschap bepaalt zowel het aanbod als een belangrijk gedeelte van de vraag². Hierdoor neemt het belang van factoren zoals status, reputatie, de wetenschappelijke belangstelling van de gevestigde orde van economische onderzoekers en de relatie tussen de maatschappelijke positie van de onderzoeker en de waardering binnen de eigen kring toe. Naar ons idee hebben met name deze ontwikkelingen op de economie markt in de afgelopen drie decennia in niet geringe mate bijgedragen aan de coherente vorm en inhoud van de economische wetenschap op dit moment. In tegenstelling tot wat wellicht de publieke opinie³ aanneemt wijzen de onderzoeken op dit gebied zonder uitzondering op consensus over methoden en technieken, methodologie, het theoretische raamwerk en het studieobject van de economie⁴. Tegelijkertijd heeft de mathemativering van de economische theorie geleid tot een vervreemding van het in de economische werkelijkheid geïnteresseerde publiek. Hierdoor is in de loop der tijd het beeld ontstaan van een formele, sterk in zichzelf gekeerde wetenschap die geen wezenlijke bijdrage levert aan een beter begrip van de economische werkelijkheid. Dit beeld wordt min of meer bevestigd door Friedman en Turnovsky daar waar zij wijzen op de inhoudelijke overeenkomsten tussen de eerste en de laatste jaargangen van *The Economic Journal*⁵. Blijkbaar is in de afgelopen eeuw de oplossing van de wezenlijke economische vraagstukken niet naderbij gekomen. Deze constatering ook van toepassing verklaren op de toekomst gaat sommige auteurs in *The Economic Journal* echter te ver. De bijdrage van Stiglitz wordt bij voorbeeld gekenmerkt door een zeer groot vertrouwen in de toekomstige mogelijkheden. Zo stelt hij dat "my hope – and belief – is that the next century will be marked by a greater confluence of ideas, a greater degree of

agreement on the underlying descriptions of the economy, not just on the tools used to analyse it" (EJ, blz. 134). Ook economen hebben wellicht soms de neiging het relatieve belang van de huidige ontwikkelingen in de wetenschap te overschatten. Friedman (EJ, blz. 38) stelt in dit verband, "most phenomena have a tendency to overshoot, even when subject to a strong trend. I suspect that has happened already in the reliance on mathematics and econometrics". Wellicht dat het gevaar voor overschatting van de eigen mogelijkheden voor één van de auteurs aanleiding is geweest om zich in zijn bijdrage te beperken tot de volgende vijftig jaar (Malinvaud, EJ, blz. 64-68).

De toekomst van de economische theorie

Tegen de achtergrond van hetgeen gesteld is in de vorige paragraaf zullen in deze paragraaf de verschillende voorspellingen worden gepresenteerd. Indien we de indeling van Schmalensee blijven volgen kunnen we de volgende belangrijke trends in het economisch onderzoek van de toekomst onderscheiden. Aan de vraagzijde van de markt zijn er twee belangrijke ontwikkelingen. In de eerste plaats zal de economische theorie de gevolgen ondervinden van de voortschrijdende economische integratie, de politieke en sociale verschuivingen in Oost-Europa en de toenemende aandacht voor duurzame economische groei. In de tweede plaats gaat het rationaliteitsbegrip in de economische theorie in de revisie. De homo economicus van de toekomst mag zich bij voorbeeld ook laten leiden door emoties en onwettendheid. Aan de aanbodzijde van de markt zijn er ook twee samenhangende ontwikkelingen te onderscheiden. In de eerste plaats vermindert het belang van het evenwichtdenken in de economische theorie. De groeiende consensus onder economen dat marktruiming eerder uitzondering dan regel is ligt hieraan ten grondslag. Hieruit volgt dat het belang van de algemene evenwichtstheorie, als zijnde de dominante analysemethode in de economische theorie, zal verminderen. In de tweede plaats zullen speltheorie, gecontroleerde experimenten en simulatiestudies in toenemende mate het aanbod van de methoden en technieken in het economische onderzoek gaan vormen. We zullen deze ontwikkelingen in het vervolg van deze paragraaf nader bespreken. Allereerst wordt ingegaan op de toekomstige antwoorden die van de economische wetenschap wor-

2. De 'wetenschap' heeft vanzelfsprekend ook een belangrijke invloed op de soort economische kennis (en ook niet-economische kennis, met name kennis van technieken) die door studenten wordt verlangd, men zie bij voorbeeld D. Colander en A. Klamer, *The making of an economist*, *Journal of Economic Perspectives*, 1987, blz. 95-111. Zie ook D. Colander, *The invisible hand of truth*, in:

D. Colander en A.W. Coats, *The spread of economic ideas*, Cambridge, 1989, blz. 32-34.

3. Stigler wijst op het beeld van onenigheid binnen de economische wetenschap dat bij het publiek bestaat. G. Stigler, *The economist as preacher*, Oxford, 1982, blz. 52-67.

4. Bij voorbeeld, S. Brittan, *Is there an economic consensus? An attitude survey*, Londen, 1974; B.S. Frey, W.W. Pommerehne, F. Schneider en G. Gilbert, *Consensus and dissension among economists: an empirical inquiry*, *American Economic Review*, jg. 74, nr. 5, 1984, blz. 986-994.

5. Galbraith stelt daarentegen: "I see economics as in a continuing process of transformation" (EJ blz. 41).

den verwacht (de vraagzijde van de markt). Er is reeds gewezen op de invloed van economische integratie op de gewenste theoretische ontwikkeling. De ontwikkelingen in Oost-Europa, de toenemende aandacht voor het milieu worden door 10 van de 22 economische onderzoekers in *The Economic Journal* genoemd. De genoemde ontwikkelingen dragen bij tot een groeiend besef dat er geen natuurlijke ordening van economische handelingen bestaat. Dit heeft bovendien tot gevolg dat er een verschuiving optreedt van positivistische wetenschapsbeoefening naar theorievorming met een meer normatieve inslag⁶. Zo stelt Galbraith "in modern life no clear line separates economics from political interest. The two live in inevitable juxtaposition. I do not wish to see economics indifferent to larger political and social concerns" (EJ, blz. 44). De aandacht voor het milieu is eveneens een belangrijke determinant van de verwachte (en deels al gerealiseerde) wedergeboorte van de groeitheorie, maar de relatie tussen de verdeling van de welvaart (het armoedeprobleem, zie bij voorbeeld Dasgupta, EJ, blz. 22-26) en de economische groei alsook fundamenteel onderzoek naar de oorzaken van technologische vooruitgang zijn hier ook van belang. Opvallend is dat er bij de analyse van de gewenste groeipaden een hernieuwde aandacht is voor de rol van de overheid (bevordering van hoogwaardig onderwijs, enzovoort). Ten slotte dringt ook in de 'mainstream'-theorie het besef door dat economische ontwikkelingen niet op zich zelf staan. Gezaghebbende economen als Hahn, Baumol, Stern, Wiseman wijzen er in *The Economic Journal* op dat vele economische verschijnselen historisch bepaald zijn. Een goed begrip vraagt kennis van de relevante geschiedenis, de rol van instituties, de invloed van conventies en cultuur en misschien zelfs van analysemethoden uit de biologie bij voorbeeld de erfelijkheidsleer. Het belang van deze verschijnselen zal mogelijk in de economische theorie van de toekomst toenemen. Hoe is echter vooralsnog onduidelijk. "History dependence stares in the face..... but it is not the stuff of pure theory" (Hahn, EJ, blz. 48). In dit licht kan nog worden vermeld dat in de post-keynesiaanse theorie padafhankelijkheid al veel langer gemeengoed is. Tot dusver zijn deze gedachten evenwel nog nauwelijks tot de 'mainstream'-analyse doorgedrongen. Een tweede belangrijke ontwikkeling aan de vraagzijde van de markt spruit voort uit de gedachte dat de eenzijdig individualistische en hyperrationele benadering van economisch handelen onvoldoende ruimte biedt voor het afdoende bestuderen van de ordening van sociale interactie. Op de 'interne agenda' van de economische wetenschap zal de verruiming van het rationaliteitsbegrip een belangrijke plaats gaan innemen. In het verlengde hiervan zal ook het evenwichtskoncept in de economie plaats maken voor een werkelijk dynamische benadering van veranderingsprocessen, waarbij vooral het proces van beslissen meer aandacht van de economen van de toekomst zal vragen.

Het is niet ondenkbaar dat zo bij voorbeeld een geheel andere theorie van het ondernemingsgedrag zal ontstaan (zie de bijdrage van John Kay). Voortbouwend op de reeds in 1937 geformuleerde gedachten van Coase vormen de 'agency'-theorie en de transactiekostenbenadering van Williamson hier-

bij belangrijke uitgangspunten⁷. Wellicht dat ook de toenemende integratie van de wereldeconomie een herformulering van de voornamelijk op de westerse cultuur georiënteerde keuzetheorie zal stimuleren (Wiseman en Nobelprijswinnaar Buchanan). In toenemende mate zullen 'irrationele' elementen (inconsistente preferenties van economische subjecten, vuistregels) deel uitmaken van het object van studie van de moderne economie (zie bij voorbeeld de bijdrage van Fishburn, EJ, blz. 27-32).

De belangrijkste conclusie die uit een bestudering van de aanbodzijde van de markt voor economische theorieën kan worden getrokken is dat in de toekomst de algemene evenwichtstheorie niet langer de ruggegraat van de economische theorie zal vormen. Voor sommigen is de lol er daarmee ook wel af "this change in method will, I maintain, be a change which will deprive theorists of much pleasure" (Hahn, EJ, blz. 47). Met de toenemende belangstelling van economen voor coördinatieproblemen heeft het algemene evenwichtmodel, dat vooral geschikt is om de allocatie te analyseren, veel van z'n aantrekkelijkheid verloren. Tegelijkertijd doet de belangstelling voor strategisch gedrag en voor interacties tussen economische subjecten het belang van de speltheorie toenemen. Vooral de moderne micro-economie zal onder invloed van de speltheorie een ander aanzien krijgen. Maar liefst 14 van 22 auteurs wijzen op het afnemende belang van de algemene evenwichtstheorie dan wel het toenemende belang van de speltheorie. Hieraan gekoppeld ontwikkelt zich de gedachte dat er niet zo iets als een 'grand theory' bestaat. De economische werkelijkheid is volgens velen te complex om in één universeel theoretisch raamwerk te vatten. Een partiële, meer probleemgerichte benadering zal in de toekomst domineren. De ideeën van Stiglitz vormen hierop wederom een uitzondering. Hij is van mening dat uit de synthese van de micro- en de macro-economie uiteindelijk een nieuwe universele theorie zal ontstaan gebaseerd op onvolledige informatie, strategisch gedrag en elementen uit de psychologie, sociologie en wellicht het verzamelde werk van Joe Stiglitz zelf.

Een tweede trend in het aanbod van economisch onderzoek is interdisciplinariteit. Afhankelijk van de probleemstelling zullen elementen van verschillende disciplines (economie, sociologie en psychologie) tot een nieuwe set van pluriforme theorieën worden geïntegreerd (16 van de 22 auteurs!). De economie zal 'softer' worden, terwijl de belangstelling voor theorie om de theorie (verder) zal afnemen. De projectmatige benadering van economische problemen betekent ook een verschuiving in de methoden van empirisch onderzoek. Steeds meer zullen 'case studies', simulatiestudies en gecontroleerde experimenten de plaats innemen van de nu bekende methoden van empirisch onderzoek,

6. De aanduiding colligatie past wellicht het beste bij deze nieuwe ontwikkeling. Zie J. Pen, *Among economists*, Amsterdam, 1985.

7. Men zie bij voorbeeld M.C. Jensen en W.H. Meckling, *Theory of the firm: managerial behavior, agency costs and ownership structure*, *Journal of Financial Economics*, 1976, blz. 305-360; O.E. Williamson, *The economic institutions of capitalism*, New York, 1986.

eens te meer omdat de computer (netwerken) in toenemende mate de mogelijkheden biedt (bieden) om in laboratoriumachtige opstellingen de interacties van grote groepen economische subjecten na te spelen als ware er sprake van een markt. Met name de bijdragen van de speltheoretici Plott en Roth gaan nader op deze ontwikkelingen in. Toch zal het fundamentele onderzoek niet verdwijnen. De verbeterde methoden en technieken maken een verdere verruiming van de onderzoeksgebieden mogelijk. Recente ontwikkelingen als chaostheorie en niet-lineaire dynamica zullen in de onmiddellijke toekomst nog menig theoreticus bezighouden.

Wellicht duidt de bovenstaande opsomming van onderzoeksmethoden dus op het uiteenlopen van paradigma's binnen de economische wetenschap. Enerzijds zijn er ontwikkelingen die duiden op een voortschrijdende integratie van de gedragswetenschappen. Anderzijds zijn er ontwikkelingen die erop duiden dat de economie in de toekomst haar formele karakter zal behouden. Pencavel (EJ, blz. 82) verwacht overigens dat de formele benadering van de economie navolging zal krijgen in de andere gedragswetenschappen. De onderzoeksmethoden van gedragswetenschappen groeien dus naar elkaar toe. Iedere auteur met uitzondering van Milton Friedman is van mening dat de economische wetenschap belangrijk zal veranderen. Veel bijdragen in *The Economic Journal* benadrukken bij voorbeeld de wenselijkheid van een nadere bestudering van instituties. Robbins' definitie van het studieobject van economie zal dan in toenemende mate te beperkt blijken⁸. Overigens is deze constatering niet echt verrassend. Zo constateerde Robbins zelf al dat "the subject matter of economics is free from the institutional setting"⁹. Het is juist deze karakteristiek die het onmogelijk maakt een markteconomie als de onze op haar institutionele kenmerken te onderzoeken.

Conclusie

In dit artikel zijn de verschillende bijdragen aan het jubileumnummer van *The Economic Journal* nader beschouwd. De vraag naar het wezenlijke belang van de verschillende notities dringt zich op. Enige relativeering is natuurlijk op z'n plaats. Zo is niet bekend in hoeverre de auteurs hun opdracht serieus hebben genomen en in welke mate de afweging tussen een vlot verhaal en een doorwrochte studie in het voordeel van het laatste is uitgevallen. Tevens is onduidelijk wat de verschillende voorspellingen inhouden voor de huidige onderzoeksprogramma's van de verschillende auteurs. Evenzeer geldt dat in de toekomst geen van de auteurs aan z'n voorspellingen zal worden gehouden. Het 'commitment' is in dat geval niet bijzonder hoog. Dit neemt niet weg dat de consensus over de verwachte ontwikkelingen in het vakgebied opvallend is. Het merendeel van de economen verwacht belangrijke veranderingen in het studiegebied van de economie. Volgens de auteurs in het eerste nummer van jaargang 101 van *The Economic Journal* bevat de economische wetenschap van de toekomst in ieder geval de volgende ingrediënten:

- een toenemende aandacht in de theorie voor de gevolgen van economische integratie;
- de toenemende aandacht in de theorie voor duurzame economische groei;

- een ruimere interpretatie van het rationaliteitsbegrip;
- een geringer belang van het evenwichtsbegrip in de economie en daarmee van de algemene evenwichtstheorie;
- een toenemend belang van speltheorie, experimenten en simulatiestudies.

Er kan worden geconcludeerd dat de belangstelling van de onderzoekers meer en meer zal verschuiven naar het hoe en waarom van de gedragingen van economische subjecten in een markteconomie. Bovendien zullen de daarbij gehanteerde methoden van onderzoek belangrijk verschillen van de nu gebruikelijke.

Bij een nadere bestudering van *The Economic Journal* valt echter een tweedeling in de benadering op. Aan de ene kant is er een aantal economen dat belang hecht aan het heden bij de afleiding van conclusies over de toekomst. Bhagwati stelt zelfs expliciet "The leap into the unknown must be from where one stands. What then does the present tell us" (EJ, blz. 9). Behalve de Bhagwati vormen Friedman, Turnovsky, en Stiglitz de duidelijkste exponenten van deze benadering. Alhoewel ook deze auteurs veranderingen in de beoefening van de economische wetenschap verwachten, impliceert de waarde die zij hierbij aan de huidige ontwikkelingen hechten niet noodzakelijkerwijs een fundamentele breuk met de bestaande situatie binnen de professie. Daartegenover staan de opvattingen van een aantal auteurs die benadrukken dat de huidige stand van zaken in de economische theorie nauwelijks informatie bevat over de toekomst. Buchanan, Wiseman, Baumol, Galbraith en Malinvaud kunnen bij voorbeeld tot deze groep worden gerekend. Zo stelt Buchanan dat een voorspelling niets anders is dan een interpretatie van wat nu reeds is. De werkelijke toekomst is niet te kennen simpelweg omdat ze nog niet bestaat. Deze vaststelling dat de economische theorievorming tijd en plaatsgebonden is, betekent dat ook de bijdragen in *The Economic Journal* meer zeggen over de huidige ontwikkelingen binnen de economische wetenschap dan over de toekomstige. Het belang dat aan de actualiteit van het moment wordt toegekend is in dit verband typerend. Zullen de recente ontwikkelingen in Oost-Europa bepalend zijn voor de theorievorming van de komende eeuw? Een vraag die in nog sterkere mate geldt voor Europa 1992. De kristallen bol van de 22 auteurs blijkt uiteindelijk een spiegel te zijn. Het werkelijke belang van deze speciale uitgave van *The Economic Journal* ligt in dat geval opgesloten in de constatering dat vooraanstaande economen bepaalde ontwikkelingen in de economische wetenschap wenselijk achten die op gespannen voet staan met hun eigen werk. Dit stemt tot nadenken.

Hans van Ees
Harry Garretsen

8. "Economics is the study of choice out of scarce means to satisfy ends of varying importance" L. Robbins, *The nature and significance of economic science*, Londen, 1962, blz. 16.

9. Idem, blz. 18.